EGE ÜNİVERSİTESİ TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINI

TÜRK DÜNYASI İNCELEMELERİ DERGİSİ

II

Ege Üniversitesi Basımevi
Bornova - İZMİR, 1998

Sahibi :

Ege Üniversitesi
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü adına
Müdür
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Yayın Kurulu :

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
Doç. Dr. Remzi DURAN
Yard. Doç. Dr. Hasan KÖKSAL
Yard. Doç. Dr. Turan GÖKÇE
Yard. Doç. Dr. İbrahim ŞAHÎN

Yazışma Adresi :

Ege Üniversitesi
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü
35100 Bornova-İZMİR

Telefon : 0232-3390229
Belgegeçer : 0232-3427496

.ISSN 1301 -2045

İÇİNDEKİLER

Turan Gökçe
1572 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Âileleler.....1

Darhan Hıdıraliyev
Türkistan'da "Cedit" Hareketinin Fikrî Kaynaklan ve Abay.....79

Cahit Telci
XVIII. Yüzyılın **İlk** Yarısında Bir Hûbmesihî: Bosnavî İbrahim Efendi.....91

Vehbi Günay
Rumeli'ye Ait Siciller ve Karaferye Kazası Şer'iye Sicilleri Katalogu.....103

Hakkı Önkal
Şehzade Mustafa Türbesi'nin Düşündürdükleri.....115

Renizi Duran
Türk Süsleme Sanatlarının **Ortak** Motifi "Nevruz Çiçeği".....125

İbrahim Şahin
Kırım Mecmuasında Neşredilen **Kırım Konulu** Şiirler Üzerine Bir İnceleme.....173

Alimcan İnayet
Çağdaş Uygur Şiiri.....191

Abdulhakim Mehmet
"Teypinemin Zamanında" Deyiminin Menşei Üzerine.....207

Hasan Köksal
Türk İnanç ve Geleneklerinde "Zifaf".....211

Gurbandurdı Geldiyev
Yunus Emre ve Magtumgulı.....217

Ali Duymaz
Türkmen Fıkra Tipi Kemine ve Nasreddin Hoca.....223

Metin Ekici
Anadolu Sahası Köroğlu Kollarının İsim ve Tasnif Meselesi.....235

Nerin Köse
"Kızcibek Destanı"nın Nogay Varyantı Üzerine.....241

Mustafa Arslan - Milay Köktürk
Boğaç Han Hikayesinde Davranış Analizi.....247

Rabia Uçkun
Melik Danişmend Gazi'nin Tarihi ve Efsanevi Şahsiyeti Üzerine.....257

Çeviriler

N. S. Snırnova (Muvaffak Duranlı)
Közi-Körpeş Destanının Altay ve kazak Versiyonları.....267

Kitap Tanıtmaları

Göroğlu - Türkmen Halk Destanı (Mustafa Arslan).....275

Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent (M. Akif Erdoğru).....279

Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi
Sayı n, İzmir 1997, ss. 1-78

1572 YILINDA İÇ-DL SANCAĞINDAN SÜRÜLÜP KIBRIS'TA İSKÂN EDİLEN AİLELER

Turan GÖKÇE*

Anadolu'nun Anamur bunlundan 71 km açıkda, 9.251 km^2 lik alanıyla Doğu Akdeniz'in en büyük adası durumunda bulunan Kıbrıs, gerek jeopolitik konumu, gerekse önemli mi İleti erarası transit ticaret yollarmnı kesiştiği bir noktada bulunması ve sâir hususiyetleri itibariyle, tarihin en eski devirlerinden beri Akdeniz dünyasına hâkim olma mücâdelesi veren milletler için önemli bir cazibe merkezi olmuştur[1]. Bu cümleden olarak, daha 650 yılında İslâm hâkimiyetine, Selçuklu Türklerinin yoğun ticarî faaliyetleri ve nihayet 1426'da Memlüklerin fethine sahne olan[2] Ada. çok geçmeden Osmanlı Türklerinin de dikkatini çeken önemli noktalardan birisi olmuştur. Nitekim, 1570'lere doğru, burada üslenen korsanların İskenderiye-İstanbul arasındaki ulaşımı güçleştirmesi sebebiyle Akdeniz ticaret yoUannda emniyetin temini ve giderek Akdeniz'deki nüfuzunu arttıran Portekizlilere karşı konulması gereği başta olmak üzere, sair siyâsî, iktisadî ve dînî faktörler, İmparatorluk için Kıbns'uı fethini bir zaruret haline getirmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için yalnız Venedik'e karşı değil, bütünüyle Akdeniz'deki Katolik ittifakına karşı savaşmak zorunda kalan Osmanlılar, 2 Temmuz 1570'den (LimasolJ, 1 Ağustos 1571'e (Magosa) kadar, yaklaşık on üç aylık bir mücadele neticesinde Ada'ya hâkim olabilmişlerdir[3].

Osmanlılar, hemen her yerde olduğu gibi, burada da, daha başlangıçtan itibaren, klasik *"fetih metodu"* doğrultusunda geniş çaplı bir *"isîhnâletpolitikası"** tatbik etmek sureliyle, önemli bir kısmı Bizans ve Frank dönemlerinden beri devam eden pek çok unsuru bünyesinde barındıran Venedik idaresinden memnun olmayan ada halkını

---

* E. Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 Bkz. Besim Darkot. "'Kıbrıs", İA, 6, s.672-76; A. H. De Groot, "Kubrus" EI^2 , V, s.301-309; Cemal Arif Alagöz "Kıbrıs tarihine coğrafi giriş"'. Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebüğleri (=Kıbrıs Tetkikleri), Ankara 1971, s.13-31; Ceval Gürsoy, "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye", Kıbrıs Tetkikleri, s.41-48; Vergi H. Bedevi, "En Eski Devirlerden İtibaren Kıbns-Anadolu Münasebetlerine Genel Bir Bakış", Kıbrıs'ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi, Lefkoşa, 1962, s.5-11.

2 Bkz.Gülay Öğün, "Kıbrıs'ta İslâm Hâkimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs İle Ticaret İlişkileri", Kıbrıs'ın Diinü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (28 Ekim-2 Kasım 1991) Tebliğleri (^Kıbrıs'ın Dünü-Bugüiiü), Ankara, 1993, s.29-35; Osman Turan, "Kıbrıs tarihi üzerinde çalışmalar I. Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", Belleten XXVII/110(1964), s. 209-227; Abdülkadir Yuvalı, "Selçuklular Döneminde Kıbrıs'ın Anadolu île Siyasi ve Ticarî İlişkileri", Kıbrıs'ın Dünii-Bugünü, s. 37-43; Eşref Buharalı, "Kıbrıs'ta ilk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlûk Hakimiyetine Girişi", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 95 (Nisan 1995), s.82-120.

3 I.H.Uziiiıçarşıli, Osmanlı Tarihi, III/l, Ankara. 1983, s. 10-15; Şerafeddin Turan. "Selim II", İA, 10, s.437-39; Halil İnalcık. "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", Kıbrıs ve Türkler, Ankara, 1964, s.21-26; Sir George Hill, A History of Cyprus, III The Frankislı Period 1432-1571. (Ed.by.Sir Harry Luke). Cambridge 1948, s.950-1040; Ahmet C. Gazioğlu, The Turks in Cyprus A Province of The Ottoman Empire (1571-1878). s.13-71. Ayrıca bkz. Pcçevî ibrahim Efendi, Târih-i Peçevî, I , İstanbul, 1281, s.486-490; Özcaiî Mert, "Şerîft'nin "Fetih-nâme-İ Kıbns'V, Tarih Enstitüsü Dergisi 4-5 (İstanbul 1974), s.49-78.

4 H.İnalcık, "Ottoman Methods of Conqıiesf, Studia Islamica II (1954), s. 103-123.

kendisine bağlamak ve idarî teşkilâtını kurmak yönünde yoğun bir faaliyete girmişlerdir, Bu cümleden olarak, 1570 yılı sonlarına doğru, Lefkoşa merkez olmak üzere *Kıbrıs Beylerbeyiligi* teşkil edilerek, Avlonya sancakbeyi Muzaffer Paşa'ya tevcih edilmiştir 1 Ağustos 1571'de ise, Alâiye, Sis, Tarsus ve İç-il sancaklarının da buraya bağlanmasıyla, idâri bakımdan Anadolu ile bütünleşmiştir[1]. Diğer larafdan. Osmanlı fethinin en önemli unsurlarmdan birisi olan tahrir işleminin tatbikiyle tertîb olunan defterlerle, Ada'mn iktisâdi ve içtimaî vaziyeti çok daha net bir biçimde tesbit edilmiş ve buna göre yeni bir kânun vâz edilmek suretiyle, Kıbrıs'da Osmanlı hâkimiyeti çok daha sağlam bir zemine oturtulmuştur[6].

Zikrolunan fetih metodu doğrultusunda gerçekleştirilen bütün bu işlemlerle, Ada'da Osmanlı düzeninin tesis edilmesiyle birlikte gündeme gelen ikinci önemli mesele, Kıbrıs'ın iskânı olmuştur. Fetihden önce 200.000'e yakın nüfusu bulunan ve fethi müteakiben yapılan ilk tahrirde 905 meskûn köye karşılık 76 *"hâlî-harâb"* köy[7] ile birlikte, büyük çoğunluğu Lefkoşa, Limasol, Baf, Girne ve Magosa kalelerinde toplanmış bulunan 3.779 Osmanlı askeri ve muayyen sayıda idarecisini[8] bünyesinde barındıran Kıbrıs'ın Türk iskânıyla *"şenlendirilmesi"* ve mâmur hâle getirilmesi için büyük nüfus kitlelerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu İse, daha önce fethedilen bölgelerde de olduğu gibi, büyük ölçüde *"bir iskân ve kolonizasyon metodu"* olarak *"sürgün"*[9] usûlünün tatbiki ile mümkün olmuştur.

Aşağıda bu çalışmaya konu olan deflerin tedkikiyle de gayet açık bir şekilde görüleceği üzere. Osmanlı Devleti'nde cezaî bir müeyyide olmakdan ziyâde bir iskân metodu olarak tatbik edilmiş olan *sürgün* yoluyla Kıbrıs'ın iskânı ile ilgili en önemli belgelerden birisi. 13 Cemâziyelevvel 980/ 21 Eylül 1572 tarihli *sürgün hükmüdür*[10]. Kıbrıs beylerbeyi Sinan Paşa'nın önemli ölçüde *hâil ve harûb* halde bulunan Kıbrıs'ın iskân ve îmân ile ilgili *arzı* üzerine, Sultan Il.Selim'in Anadolu, Karaman, Rum ve Zülkadriye eyâletlerinde vâkî olan kadılara hitaben vâz etmiş olduğu bu hükümle, Anadolu'dan Kıbrıs'a gerçekleştirilecek olan sürgünlerin esaslan belirlenmiştir. Aynı zamanda birer sureti İç-il, Bozok, Alâiye ve Teke sancaklarında vâkî olan kadılara

5 M.Akif Erdcığru. "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü", **Kıbrıs'ın Diinü-Bugünü,** s. 45-46; Şenol Çelik, **Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı(1500-1584)** (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994. Kıbrıs'ta Osmanlı idarî teşkilatlanması ile ilgili olarak ayrıca bkz.H.İnalcık. "Ottontan PolIcy and Adminîstration in Cyprus After the Conquest". **Kıbrıs Tetkikleri,** s. 59-64; A. Gazi oğlu, a.g.e., s.94-114.

6 Ankara **Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime ArşIvi'nde 63** numarada kayıtlı mufassal defterle ilgili bazı değerlendirmeler için bkz.H.înalcık, **"a.g.nı.** ", s. 62-77; Ronald Jennings, "The Population, Taxaiion, and Wcaltlı in Ihe CIties and Villages of Cyprus. Accordîng (o the Detailcd Population Survey (Defteri Mufassal) of 1572". **Journal of Turkish Studies** 10 (.1986), s.175-189.

7 H. İnalcık, "Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus", **Kıbrıs ve Türkler,** s.27.

8 Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580) \ **Kıbrıs Tetkikleri,** s. 92-93.

9 Klasik Osmanlı iskân politikasının en önemli unsurlarından birisi olan sürgün tatbikatı İle ilgili tafsilat İçin bkz. Ö. Lütfi Barkan. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak sürgünler", **İktisat Fakültesi Mecmuası** 70/1-4 (Ekim 1949-Temmuz 1950), s. 524-569; H. İnalcık, **"Otlaman Methods of Conquest",** s.122-29.

10 Şimdiye kadar muhtelif yerlerde yayınlanmış olan bu hüküm için bkz. Ö.L.Barkan, **"Aynı makale** ". s.548-553; A. Gazioğlu, **Aynı** eser, s.297-303; Ronald C. Jsnnings, **Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640,** New York and London, 1993, R.21 8-220.